

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
Філологічний факультет

Польський клуб
Факультет історії та міжнародних відносин

ГУМАНІСТИЧНО-ПРИРОДНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯНА ДЛУГОША В ЧЕНСТОХОВІ
Школа Докторська

ГО «КОНФЕДЕРАЦІЯ ПОЛЯКІВ ПОДІЛЛЯ – ХХІ СТОЛІТТЯ»

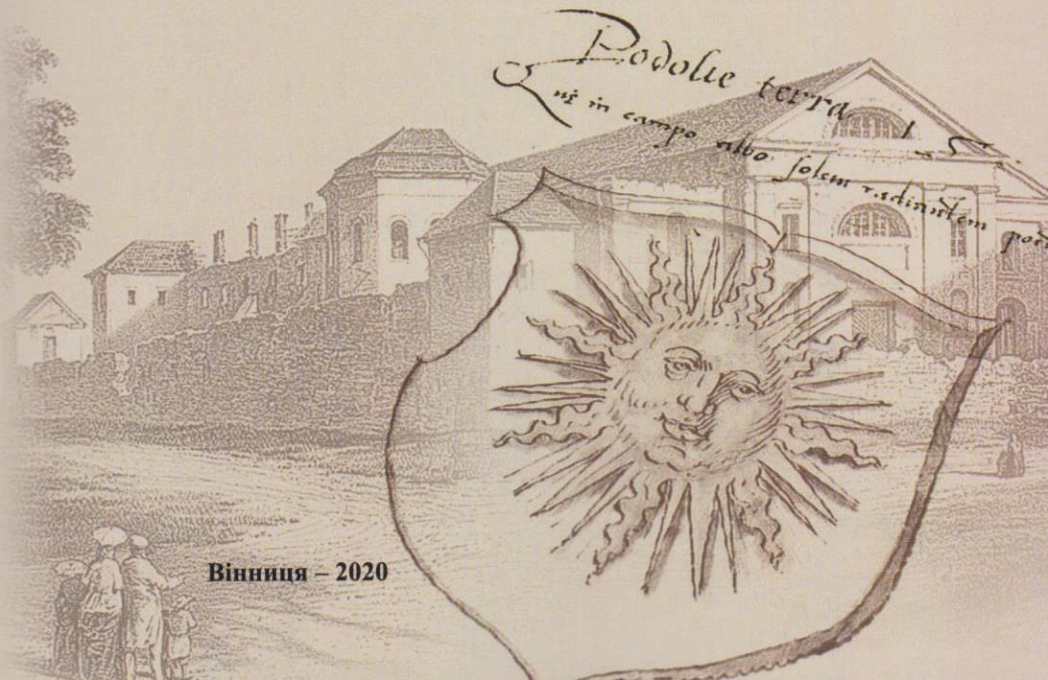
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІНКА
Історичний факультет

ВІННИЦЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ІМ. К.А. ТІМІРЯЗЄВА

ДОЛЯ ПОЛЯКІВ І ДОЛЯ ВІТЧИЗНИ: ПОГЛЯД КРІЗЬ СТОЛІТТЯ - II

Збірник наукових праць міжнародної міждисциплінарної
науково-практичної конференції

26 листопада 2020 року

Вінниця – 2020

**ДОЛЯ ПОЛЯКІВ
І ДОЛЯ ВІТЧИЗНИ:
ПОГЛЯД КРІЗЬ СТОЛІТТЯ – II**

26 листопада 2020 року

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції

Вінниця
«ТВОРИ»
2020

Рекомендовано до друку Вченою радою Донецького національного університету імені Василя Стуса (протокол № 6 від 11 грудня 2020 року).

Редакційна рада: **Загнітко Анатолій**, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, декан філологічного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса (науковий редактор) (Україна); **Ситар Ганна**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса (Україна); **Краснобаєва-Чорна Жанна**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології (Україна); **Гаврилюк Олена**, докторант Школи Докторської Гуманістично-Природничого університету імені Яна Длугоша в Ченстохові (Польща), ст. викладач Донецького національного університету імені Василя Стуса, голова громадської організації «Конфедерація поляків Поділля ХХІ століття» (Україна); **Глушковецький Анатолій**, кандидат історичних наук, доцент, декан історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Україна); **Філінюк Анатолій**, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Україна); **Комарницький Олександр**, доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Україна); **Майкєвіч Анна**, доктор філологічних наук, професор, директор Школи Докторської Університету Гуманістично-Природничого імені Яна Длугоша у Ченстохові (Польща); **Дорота Суска**, доктор, професор Університету Гуманістично-Природничого імені Яна Длугоша у Ченстохові (Польща).

Технічний секретар: **Коломієць Аліна**, лаборант кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса (Україна).

Д 64 Доля поляків і доля вітчизни: погляд крізь століття-II / Донецький національний університет імені Василя Стуса / Укл.: А. Загнітко (наук. і відп.ред.) та ін. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. 262 с.
ISBN 978-966-949-694-2

УДК 94(477.44)(=162.1)“18/20“

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. МОВОЗНАВСТВО І ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО6

Білоус О. І. ВІННИЦЬКИЙ ПОЛКОВНИК ІВАН БОГУН ЯК ОДИН ІЗ ЦЕНТРАЛЬНИХ ПЕРСОНАЖІВ РОМАНУ Г. СЕНКЕВИЧА «ВОГНЕМ І МЕЧЕМ»	6
Валігура І. М. ВІННИЦЬКА КОЛЕКЦІЯ ПОДІЛЬСЬКИХ БІБЛІОТЕК ШЛЯХЕТСЬКОГО РОДУ ГРОХОЛЬСЬКИХ (ЗА ФОНДАМИ ВІДДІЛУ РІДКІСНИХ І ЦІННИХ ВИДАНЬ ВІННИЦЬКОЇ ОУНБ ІМ. К.А. ТІМІРЯЗЄВА)	10
Гаврилюк О.А. KONTEKSTY HISTORYCZNO-KULTUROWE BADAŃ NAD INSKRYPCJAMI NAGROBNYMI Z POLSKICH CMENTARZY KATOLICKICH PODOLA. WSTĘPNE UWAGI	21
Ємельянова М. POEZJE HRABIEGO SZCZĘSNEGO POTOCKIEGO W KONTEKŚCIE JEGO LITERACKIEGO WIZERUNKU	33
Загнітко А.П. МОВНІ ПСИХОТИПИ ПОЛЯКІВ У ПОДІЛЬСЬКОМУ МОВНОСОЦІУМНОМУ ПРОСТОРІ: ТЕНДЕНЦІЇ ЕВОЛЮЦІЇ	43
Ковалевскі Є. JEZYK POLSKI NA UKRAINIE: OD OJCZYSTEGO DO OBCEGO. JAK UCZONO, JAK SIĘ UCZY?	51
Прасалова В. А. ВАРШАВСЬКИЙ ПЕРІОД У ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НАТАЛІ ЛВИЦЬКОЇ-ХОЛОДНОЇ	72
Ситар Г. В. ПРИЙМЕННИК «О» В ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ	78
Тарчанин М. В ПОШУКАХ МИНУЛОГО. ГРАФІЧНІ НОВЕЛИ ПРО ГОЛОКОСТ ЯК ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЛЮДСТВУ	83
Шетеля В. NOTATKI NA MARGINESIE ROSYJSKICH GAZET XIX STULECIA	101

ПРИЙМЕННИК «О» В ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ

У дослідженні проаналізовано первинний прийменник «о» в польській та українській мовах. Зіставлено семантичний потенціал, особливості керування та функційного навантаження прийменника в цих мовах. Показано, що вибір перекладного відповідника залежить від типу семантичних відношень, переданого прийменниковою одиницею, та сполучувальних можливостей окремих дієслів.

Ширший семантичний діапазон польського прийменника о зумовлює його продуктивність у складі аналітичних прийменникових конструкцій, яким в українській мові відповідають прийменникові еквіваленти з іншими первинними прийменниками або безприйменникові конструкції у формі орудного відмінка.

Ключові слова: *граматика, польська мова, прийменник, прийменниковий еквівалент, прийменникова одиниця, українська мова.*

У граматичних системах польської та української мов важливе місце посідають прийменники. Основними завданнями циклу здійснюваних досліджень у межах Міжнародного проекту «Слов'янські прийменники в синхронії і діяхронії: морфологія і синтаксис» стали створення реєстрів прийменникових одиниць різного типу (від власне-прийменників до одиниць, що виникають за аналогією до вже наявних та оказіональних конструкцій), з'ясування принципів і механізмів переходу повнозначних частин мови до класу прийменників, аналіз парадигматичних відношень різного типу, а також лексикографічний опис прийменників у слов'янських мовах [3; 4; 5; 6; 8; 10 та ін.].

Цілком закономірно, що в контексті поставлених проблем основна увага спрямована на еквіваленти (аналогі) прийменників як досі мало описане явище в нормативних граматиках [3; 4; 5; 6; 9 та ін.].

Водночас принципи лексикографічного опису й зіставного аналізу первинних прийменників, частиномовна кваліфікація яких не викликає дискусій, також потребують уточнень і докладного опрацювання на матеріалі різних мов [1; 2; 9 та ін.].

Мета цього дослідження – зіставити семантичний потенціал, керування та функційне навантаження первинного прийменника *o* в польській та українській мовах.

1. Варто відзначити подібні, на перший погляд, можливості прийменника *o* у плані керування в обох мовах. У польській мові прийменник *o* передбачає при собі іменну частину мови у формі знахідного або місцевого відмінків: *zapytaj o pomoc i zacznij o godzinie 10*. Український прийменник *o* також може керувати знахідним і місцевим відмінками: *вдаритися o підлогу* і *зустрітися o сьомій годині*. Проте привертає увагу, що більшість уживань з формою знахідного відмінка марковано у словниках як застарілі або діалектні [5] (див. також [7]).

2. Діапазон семантичних відношень, позначуваних цим прийменником у двох мовах, не збігається, що добре простежувано під час здійснення перекладу. Так, польські синтаксеми з прийменником *o* залежно від переданої семантики можуть мати різні еквіваленти в українській мові, пор.:

а) конструкції з часовими відношеннями відтворюємо українською за допомогою прийменника *o*: *rozpocząć pracę o godzinie 9* – *почати працювати o 9 годині*;

б) синтаксеми з об'єктним значенням передаємо в українській мові конструкціями з прийменником *про*: *pomyśl o człowieku* – *думати про чоловіка*; з-поміж об'єктних значень окремий випадок становлять сполучення на зразок *doprzeć się o ścianę* – *спертися на стіну*, особливості перекладу яких зумовлені сполучувальними можливостями конкретного дієслова;

в) атрибутивне значення перекладаємо за допомогою українського прийменника *з*: *dziewczyna o czarnych włosach* – *дівчина з чорним волоссям*;

г) еквівалентними до причинових конструкцій є сполуки з прийменником *через*: *klócić się o politykę – сваритися через політику* та ін.

Цілком очевидний зв'язок семантики та вибору прийменникового відповідника заакцентує потребу у створенні універсальної типології семантичних відношень прийменників та їх аналогів, що стане надійним підґрунтям для здійснення зіставного аналізу [2; 9 та ін.].

3. Первинний прийменник *o* в досліджуваних мовах має нетотожний прийменниковотвірний потенціал. У «Словнику українських прийменників» за редакцією Анатолія Загнітка [5] не зафіксовано жодної складеної одиниці, яка б містила прийменник *o*, що, очевидно, є наслідком як деякої семантичної обмеженості українського прийменника, так і ненормативності форм із знахідним відмінком.

Водночас у сучасній польській мові *o* характеризується здатністю входити до складу аналітичних прийменникових одиниць, що вже відображено у словниках. Зокрема, у словнику вторинних польських прийменників та одиниць, що вживаються у функції прийменника, автором якого є Чеслав Ляхур, наведено 90 аналітичних конструкцій, одним з компонентів яких є первинний прийменник *o* [10, с. 384-403]. Ці складені прийменникові одиниці утворюють досить розлогий і цікавий фрагмент граматичної системи польської мови, у межах якого можна виділити такі протиставлення:

а) за кількістю компонентів такі одиниці можуть бути двокомпонентними (*o barwie, o budowie* та ін.), трикомпонентними (*o krok od, o rozmiarach jak* і под.) і чотирикомпонентними (*o [ile jednostek] ... na południe od, o [ile jednostek] ... na północ od* і под.);

б) за відмінком керованого слова: складені прийменникові одиниці зі знахідним (*o formacie, o grubości* та ін.) і з місцевим (*o kierunku, o nazwisku* і под.) відмінками;

в) за семантикою серед аналізованих одиниць можна виділити прийменники з атрибутивними (*o ksywie, o nazwie* й под.), кількісно-атрибутивними (*o numerzhe, o [ile jednostek] ... niżej od* (при імені) та

ш.), локативними (*o krok przed, o [ile jednostek] ... wyżej niz* (при дієслові) і под.) відношеннями.

Наведені польські складені прийменникові еквіваленти передають саме ту семантику, яка не властива українському прийменнику *o*, тому в українській мові таким конструкціям типово відповідають аналітичні прийменникові одиниці з іншими первинними прийменниками (*в/у, від, з/із/зі, за, на, під* та ін.), пор.: *o barwie* – у колір; *o pokroju* – у вигляді, *na kitalt, na zrazok*; *o budowie* – із структурою; *o imieniu* – на ім'я; *o krok od* – на крок від; *o numerzhe* – за номером. Рідше еквівалентом може виступати безприйменникова конструкція. У проаналізованому матеріалі зафіксовано лише форму орудного відмінка імені: *o liczbie* – кількістю, *o nakładzie* – накладом, *o rozmiarze* – розміром і под.

Отже, семантичний потенціал польського прийменника *o* є набагато ширшим за його український відповідник *o*. Під час перекладу вибір еквівалента польського прийменника *o* в українській мові залежить від типу семантичних відношень і сполучувальних можливостей окремих дієслів.

На відміну від українського прийменника, польський прийменник *o* виявляє високу продуктивність у складі аналітичних прийменникових одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранівська Оксана. Спроба зіставного аналізу деяких польських і українських прийменників / О. Баранівська // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 15 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – С. 91-97.
2. Виноградова Екатерина, Ситарь Анна. Проблемы словарного представления и сопоставления первообразных предлогов: на примере предлога *по* в русском и украинском языках / Е. Виноградова, А. Ситарь // Славянските предлози. – Велико Търново: Изд. ИВИС, 2007. – С. 178-189.

3. Всеволодова М.В., Виноградова Е.Н., Чаплыгина Т.Е. Русские предлоги и средства предложного типа. Материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления. Кн. 2: Реестр русских предложных единиц: А – В (объективная грамматика) / Под общ. ред. М. В. Всеволодовой. – М.: УРСС, 2018. – 800 с.
4. Всеволодова М.В., Клобуков Е.В., Кукушкина О.В., Поликарпов А.А. К основаниям функционально-коммуникативной грамматики русского предлога / М.В. Всеволодова, Е.В. Клобуков, О.В. Кукушкина, А.А. Поликарпов // Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология. – 2003. – № 2. – С.17-59.
5. Загнітко А.П., Данилюк І.Г., Ситар Г.В., Щукіна І.А. Словник українських прийменників. Сучасна українська мова / А.П. Загнітко, І.Г. Данилюк, Г.В. Ситар, І.А. Щукіна. – Донецьк: ТОВ ВКФ "БАО", 2007. – 416 с.
6. Канюшкевіч М.І. Беларускія прыназоўнікі і іх аналогі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка. У 3 ч. / М. І. Канюшкевіч. – Гродна, 2008 – 2010.
7. Словник української мови online. Томи 1-10 (А-ЇМІЛЬ). Режим доступу: <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0>.
8. Українські прийменники: Синхронія і діяхронія: пробний зошит / За ред. проф. А.П.Загнітка. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – С. 18-36.
9. Шаранда А.Н. Сравнительная типология категории предлога: (На материале немецкого, русского и белорусского языков). – Минск: Наука и техника, 1981. – 230 с.
10. Lachur Czesław. Polskie przyimki wtórne i jednostki o funkcji przyimkowej w użyciu realnym. Materiały do słownika (w zestawieniu z językiem rosyjskim). Tom 1: a conto – oprócz. – Кępa – Opole: Wydawnictwo NOWIK Sp. j., 2019. – 425 s.
11. Madelska Liliana. Praktyczna gramatyka języka polskiego / Практическая грамматика польского языка. – Kraków: Universitas, 2012. – 451 с.